

UMCS
Instytut Nauk o Ziemi i Środowisku

World
Wetlands Day
2 February 2024
Wetlands and Human Wellbeing

Mokradła i ludzie. Splecione losy.

Materiały na Światowy Dzień Mokradeł 2024

Autorzy: Magdalena Suchora, Ewa Jabłońska, styczeń 2024

2 lutego - dzień, w którym oddajemy głos mokradłom

Rocznica podpisania międzynarodowej konwencji o ochronie mokradeł (Konwencji Ramsarskiej) to okazja do otoczenia szczególną uwagą i dialogiem ekosystemów wodno-błotnych. Obchodzone corocznie od 1997 roku święto, nie tylko upamiętnia podpisanie tego dokumentu 53 lata temu, w irańskim mieście Ramsar, ale przede wszystkim, w sposób symboliczny, daje mokradłom głos, aby znalazły one miejsce w naszej świadomości, należą im uwagę i przestrzeń wokół nas. Głos ten wybrzmiewa w wydarzeniach, w których naukowcy, decydenci i pracownicy administracji publicznej, przyrodnicy, pasjonaci i aktywiści, ale także wszyscy ciekawi mokradeł mają okazję do dyskusji, wymiany wiedzy i doświadczeń.

Polska, jako jeden z 197 sygnatariuszy Konwencji, jest zobowiązana do ochrony i racjonalnego użytkowania występujących na terytorium naszego kraju mokradeł, przy czym szczególną ochroną należy objąć specjalnie wyznaczone mokradła o znaczeniu międzynarodowym. Konwencja Ramsarska definiuje mokradła szeroko, obejmując zarówno różnego typu podmokłe tereny lądowe, jak i wody śródlądowe i przybrzeżne wody morskie – tak naturalne, jak sztuczne. Do troski o mokradła obliguje nas także szereg innych krajowych i międzynarodowych dokumentów. Warto jednak rozumieć, dlaczego tak bardzo zależy nam na dbaniu o ich stan.

Mokradła, jak nigdy potrzebują naszej uwagi. To **najszybciej podlegająca degradacji i znikająca z krajobrazu grupa ekosystemów**. Jedyne i niezastępowalne środowisko życia dla wielu gatunków roślin i zwierząt. Ważna grupa mokradeł – torfowiska, to najbardziej skoncentrowany przestrzennie magazyn węgla w lądowej biosferze, który jednak rozszczelniliśmy poprzez ich osuszanie, w wyniku czego corocznie do atmosfery trafia w skali świata około 2 mld ton ekwiwalentów CO₂, co odpowiada 5% globalnych emisji ze spalania paliw kopalnych.

Sobotnio-niedzielne obchody Światowego Dnia Mokradeł wspierają:

ŻYWIEC ZDRÓJ

UMCS
INSTITUT NIEKRAZIEMNOŚCI I ŚRODOWISKA

World
Wetlands Day
2 February 2024

Wetlands and Human Wellbeing

Tegoroczne hasło: Dobrostan człowieka, dobrostan mokradeł

Każdego roku obchodom Światowego Dnia Mokradeł towarzyszy inne hasło przewodnie, eksponujące szczególnie jeden z wielu aspektów związanych z ekosystemami wodno-błotnymi. Temat przewodni zaproponowany przez Sekretariat Konwencji w 2024 roku, „**Mokradła i dobrostan człowieka**” (ang. **Wetlands and human wellbeing**), opatrzony został hasłem: „**Mokradła i ludzie. Splecione losy**” (Life interlaced. Wetlands and people). Kryje się pod nim ważne zagadnienie **wplywu mokradeł na dobrostan człowieka** (fizyczny, psychologiczny, środowiskowy). Ale nie jest to relacja jednostronna. Nie ma bowiem dobrostanu człowieka bez dobrostanu mokradeł, od których zależy. To zależność opierająca się na świadczonych dyskretnie i po cichu **usługach ekosystemowych**, z których korzystamy na co dzień, bardzo często nawet sobie tego nie uświadamiając. Brak świadomości korzyści to jednak nie jedyne nasze przewinienie, znacznie ważniejsze jest to, że pogarszający się stan ekosystemów mokradłowych to przede wszystkim wina człowieka.

Splecione losy

Mokradła to nie tylko tu i teraz. Ich stan to zasługa działania procesów, których mechanizmy nie zmieniły się przez miliony lat i osiągnęły doskonałość na długo zanim człowiek nauczył się je najpierw wykorzystywać do swoich celów a później rozumieć.

Bagna to też odwieczne schronienie w czasach niepokoju. W czasach historycznych, w sytuacjach wojen i konfliktów szukaliśmy schronienia na bagnach, uciekając przed zagrożeniem. Wiele obiektów archeologicznych ma strategiczne, trudnodostępne położenie otoczone wodą. Niekiedy mokradła definiowały ludzkie żywoty: „*Żywiołem Poleszuka są błota, woda i lasy. Żywioł ten wyczuwa on od zarania życia i przez całe życie całą swoją istotą.*” (Polesie, Ossendowski A.F., 1934).

Polesie - rozlewiska Prypeci na Białorusi, fot. S. Plytkевич, za www.wildlife.by

Sobotnio-niedzielne obchody Światowego Dnia Mokradeł wspierają:

ŻYWIEC ZDRÓJ

Dziś także tam często szukamy wytchnienia przed pędem codziennego życia i bliskości z przyrodą. Na mokradła kierują się miłośnicy turystyki kwalifikowanej i poznawczej opartej na ich walorach przyrodniczych. Przyciągają one miłośników awifauny, czy innych grup zwierząt i roślin ale także artystów, czy osoby po prostu zachwycone pięknem tych ekosystemów.

Letnia Szkoła Bagienna zorganizowana przez Centrum Ochrony Mokradel w 2023 roku, fot. J. Chmielewski

Mokradła - okna do przeszłości człowieka i środowiska

Dzięki temu, że na bagnach i brzegach jezior splatały się losy ludzi i mokradel mamy do dyspozycji wyjątkowe archiwa. To odkładające się nieprzerwanie milimetr po milimetrze osady jezior i torfowisk. Analizując je z wysoką rozdzielczością (identyfikując, dobrze zachowane dzięki konserwującym właściwościom beztlenowych środowisk, szczątki roślin, zwierząt, skład chemiczny osadu a niekiedy nawet kopalne DNA) odczytujemy wiadomości, których nie zawierają żadne pisane archiwa. To niekiedy jedyne dostępne źródło informacji, które w sposób ciągły i trwały rejestrowało zmiany środowiska zarówno te naturalne (zmiany klimatu, warunków hydrologicznych) jak i wywołane przez człowieka (wylesienia, pożary, melioracje). Z nich świetnie odczytamy i określimy chronologię migracji grup ludzkich, zmian sposobu gospodarowania czy nawet konflikty zbrojne.

Rdzeń torfowy, fot. J. Chmielewski

UMCS
INSTITUT NAUK O ZIEMI I ŚRODOWISKU

World
Wetlands Day
2 February 2024

Wetlands and Human Wellbeing

Szczęście ludzi, szczęście mokradeł

Zapytani o to, kiedy jesteśmy szczęśliwi wielu z nas wskaże, że tylko wtedy, kiedy czujemy się bezpiecznie, dopiero później wymieniane są kolejne oczekiwania. Od dobrego stanu mokradeł zależy nasze bezpieczeństwo. Torfowiska chronią nas przed tym, czego nie jesteśmy w stanie kontrolować – skutkami zjawisk ekstremalnych – powodzią i suszami. Zarośla namorzynowe skutecznie osłabiają niszczące działanie fal. W wielu częściach świata produkty pochodzące z mokradeł są podstawą bezpieczeństwa żywnościowego. Od setek lat sięgamy po zasoby mokradeł – wodę, pożywienie, surowce, leki. Ostatnie dziesięciolecie to sięganie bardzo zachłanne i destrukcyjne, wiążące się ze znaczącymi przekształceniami tych ekosystemów. Znacząco spadła zdolność zatrzymywania wody w krajobrazie zapewniana przez mokradła, a wraz z nią nasza ochrona przed skutkami zdarzeń ekstremalnych takich jak powódź i susze. Przekształcone i zniszczone mokradła przestają być naszym sprzymierzeńcem a stają się źródłem problemów.

Ale jaki jest w tej chwili stan mokradeł i jak wpływa on na nasze życie? Osuszyliśmy już **ponad 85%** znajdujących się na terenie Polski torfowisk. **Stan ekologiczny wód większości rzek jest zły.** Jesteśmy (wraz z większością krajów UE) w niechlubnej czołówce globalnych „hotspotów” emisji gazów cieplarnianych z osuszonych torfowisk.

Zmeliorowane torfowisko w Dolinie Górnego Nurca na Podlasiu, fot. W. Kotowski

Jak to odczuwamy? Coraz częściej trapią nas powódzie i susze, doskwierają fale upałów, martwi nas jakość przeżyźnionych i zanieczyszczonych wód powierzchniowych. U źródeł wielu z tych problemów leży niewłaściwie ukształtowana relacja człowieka i mokradeł.

Czy mając diagnozę tej sytuacji podejmujemy odpowiednie kroki dla jej poprawy? Tak, ale powoli i na małą skalę. Na znacznie większą skalę kontynuowane i podejmowane są praktyki, które nie służą mokradłom. A warte uwagi innowacje, czy rozwiązania oparte na przyrodzie (jak np. paludikultura, czyli produkcyjne użytkowanie uwodnionych torfowisk, przyjazne dla klimatu rolnictwo i leśnictwo bagienne czy upowszechnienie bagiennych stref buforowych wzdłuż rzek czy jezior) wciąż nie mogą przedrzeć się do powszechnego zastosowania.

Sobotnio-niedzielne obchody Światowego Dnia Mokradeł wspierają:

ŻYWIEC ZDRÓJ

UMCS
INSTITUT NAUK O ZIEMI I ŚRODOWISKU

World
Wetlands Day
2 February 2024
Wetlands and Human Wellbeing

Los mokradeł jest często zakładnikiem ludzkich decyzji, tych na szczycie i naszych codziennych wyborów

Jedną z takich z kluczowych decyzji, jest kwestia umieszczenia **zapisów dotyczących ponownego nawadniania osuszonych torfowisk w unijnym Rozporządzeniu w sprawie odbudowy zasobów przyrodniczych (Nature Restoration Law)**. W ostatecznym projekcie dokumentu, przyjętym 10.11.2023, znacznie zmniejszono poziom ambicji w zakresie zobowiązań odtwarzania torfowisk użytkowanych rolniczo. Wg obecnej wersji dokumentu, państwa członkowskie mają doprowadzić do restytucji jedynie co najmniej 50% takich obszarów do 2050 r., z czego co najmniej jedna trzecia powinna zostać ponownie nawodniona. Tak ograniczone przestrzenie ponowne nawadnianie osuszonych torfowisk może uniemożliwić osiągnięcie ambitnego celu, wynikającego z Porozumienia Paryskiego (COP 21 Konwencji Klimatycznej UNFCCC), tj. ograniczenie emisje gazów cieplarnianych ze wszystkich sektorów gospodarki do zera netto do 2050 roku. Osuszone torfowiska są istotnym źródłem gazów cieplarnianych, a zatem ich ponowne uwodnienie jest jednym z najważniejszych działań w zakresie ograniczenia ocieplenia klimatu. Według szacunków Greifswald Mire Centre¹, **Unia Europejska powinna do 2050 roku ponownie nawodnić 15 mln hektarów osuszonych torfowisk**. Oznacza to konieczność ponownego nawadniania co najmniej **500 tys. hektarów torfowisk rocznie**. **W skali Polski, osuszone torfowiska obejmują ponad 1,3 mln hektarów**, zatem uwzględniając cel osiągnięcia zeroemisyjności do 2050 roku, **powinniśmy w ciągu najbliższych lat odtwarzać średnio około 50 tys. hektarów torfowisk rocznie**. Nie ma możliwości osiągnięcia większości celów środowiskowych UE bez zdrowych mokradeł. Nie ma też wątpliwości, że zdecydowane działania muszą być podjęte natychmiast.

Mimo ambitnych celów polityki klimatycznej, na sklepowej półce czeka na nas worek ziemi ogrodniczej, wypełnionej torfem ze zdegradowanego torfowiska, takie też podłoże z dużym prawdopodobieństwem znajdzie się na miejskim trawniku. Równoległe wciąż szerokim strumieniem płyną fundusze dotujące **rolnicze użytkowanie odwodnionych torfowisk** (które po odwodnieniu tracą swoje właściwości „krajobrazowej gąbki”, nie mogąc skutecznie retencjonować wody, są także źródłem ogromnych emisji CO₂) oraz **pogłębianie i prostowanie rzek**.

Obchodzimy Światowy Dzień Mokradeł nie tylko po to, by o mokradłach pamiętać, ale aby działać:

- zauważając je wokół nas
- starając się zrozumieć ich rolę i wpływ na nasze życie
- interweniując wobec zagrożeń
- walcząc z ich niszczeniem
- odtwarzając je

„Dziś w dobie zachłannej cywilizacji konsumpcyjnej nie da się zachować resztek bagien bez ludzi, którzy o nie zawalczą.” (Biebrza. Opowieści o rzece, mokradłach, olsach i grądzikach, leśnych duktach i wspaniałej Carskiej Drodze, Tomasz i Grzegorz Kłosowscy, 2022)

¹ Greifswald Mire Centre 2019. Briefing Paper on the role of peatlands in the new European Union's Common Agriculture Policy (CAP). https://greifswaldmoor.de/files/dokumente/Infopapiere_Briefings/GMC-briefing%20paper_CAP_final.pdf